Nastanak *Arithmetike horvatszke* i razvoj župe Svetog Martina Biskupa u Martinskoj Vesi u vrijeme župnika Mije Šiloboda-Bolšića 1751.-1760.

DOMAGOJ SREMIĆ
Gimnazija Sisak
Trg hrvatskih branitelja 1
HR-44 000 Sisak

Stručni članak
Professional paper

Primljeno/*Recieved:* 15. 10. 2009.
Prihvaćeno/*Accepted:* 10. 11. 2009.

Mijo Šilobod-Bolšić (1724.-1787.) župničku je dužnost obnašao od 1751. do 1760. godine u Martinskoj Vesi pokraj Siska. U tom razdoblju ostavio je neizbrisiv trag u skrbi za obrazovanje i napredak hrvatskoga puka. Njegov najveći doprinos bilo je izdavanje znamenitog matematičkog priručnika pod naslovom Arithmetika horvatszka *iz 1758. godine. U priručniku na domaćem, kajkavskom jeziku, na zoran način predočava brojne računske operacije popraćene slikovitim primjerima iz svakodnevnog života hrvatskog seljačkog staleža.*

Ključne riječi: Mijo Šilobod-Bolšić, *Arithmetika horvatszka*, prosvjetiteljstvo, Martinska Ves

1. Uvod

Prosvjetiteljska nastojanja, koja su Habsburgovci tijekom 18. stoljeća poduzimali u Hrvatskoj, urodila su plodom zbog brojnih inicijativa i poticaja kojima je obrazovani sloj stanovništva, napose svećenici, nastojao obrazovati široke narodne mase, a posebice seljaštvo. Jedan od najsvjetlijih primjera svakako je svećenik Mijo Šilobod-Bolšić, koji je u Martinskoj Vesi nedaleko Siska, napisao znameniti matematički priručnik na kajkavskom jeziku. Svoj priručnik je naslovio *Arithmetika horvatszka*.[1] Djelo je otisnuto 1758. godine u Zagrebu, a budući da sadržava mnoštvo primjera, uskoro je bilo široko prihvaćeno, i to ne samo među seljaštvom, nego i među obrazovanijim slojem građanstva. Dakle, zahvaljujući Šilobodu, hrvatski je narod dobio dugo priželjkivanu računicu na hrvatskom jeziku.

1 Antun Cuvaj u svojoj znamenitoj *Građi za poviest školstva Kraljevinâ, Hrvatske i Dalmacije*, knjiga I., Zagreb, 1907. god., str. 304., govori o velikoj obrazovnoj važnosti te knjige za tadašnju Hrvatsku, jer je među hrvatskim jezičnim prvijencima.

2. Mijo Šilobod-Bolšić

Mijo Šilobod-Bolšić rođen je 1724. godine u zaselku Podgrađe, kod Svetog Martina pod Okićem blizu Samobora, a umro je u Svetoj Nedelji 1787. godine. Filozofiju je završio u Beču, a bogosloviju u Bologni. Godine 1724. zaređen je za svećenika, a 1751. je imenovan župnikom u Martinskoj Vesi pokraj Siska. Od 1760. do svoje smrti 1787. godine, obnašao je dužnost župnika u Svetoj Nedelji. Bio je vrlo obrazovan i načitan te je posjedovao mnogo knjiga, a brojne Matice u župnom arhivu u Martinskoj Vesi svjedoče o njegovoj velikoj revnosti u obavljanju župničke službe.

3. Župa Martinska Ves u Šilobodovo doba

Župa Svetog Martina, biskupa u Martinskoj Vesi, u vrijeme župnikovanja Mije Šiloboda-Bolšića (1751.-1760.) doživjela je svekoliki napredak u svim svojim segmentima djelovanja, to jest na duhovnom, prosvjetnom, kulturnom i gospodarskom polju, a što je bilo moguće zbog

Šilobodova svestranog angažmana i erudicije kojom je plijenio pažnju mnogih suvremenika. Župa se smjestila u središnjem dijelu Hrvatske Posavine, a u 18. stoljeću je obuhvaćala četrnaest sela: Martinsku Ves Desnu i Lijevu, Trebarjevo Desno i Lijevo, Željezno Desno i Lijevo, Dubrovčak Desni i Lijevi, Luku Desnu i Lijevu, Ljubljanicu, Mahovo, Setuš i Topolje.

Župa Martinska Ves je sredinom 18. stoljeća, kao uostalom i ostale župe, bila feudalni vlasnik brojnog zemljišta kojeg su obrađivali lokalni kmetovi, dok je župnik bio nositelj i upravitelj crkvenog posjeda. Stoga je Šilobodovo župničko djelovanje moguće promatrati slojevito.

U gospodarskom smislu, 18. stoljeće u Martinskoj Posavini, a zbog povećavanja broja stanovništva, obilježeno je daljnjom diobom čestica obradivog zemljišta. Na taj su način stvorene brojne mikrostrukture seljačkih posjeda, što će sve do danas i ostati glavnom karakteristikom posavskih gospodarstava. U razdiobi feudalnih posjeda, područje Martinske Posavine bilo je sastavnim dijelom velikog Novigradskog vlastelinstva kojim su upravljali grofovi Erdödy, no u 18. stoljeću se stvaraju novi alodiji s novim gospodarima, čime Novigrad gubi primarni značaj. Kurije lokalnih plemićkih obitelji građene su u Martinskoj Vesi Lijevoj, Ljubljanici, Setušu, Mahovu i Luki Lijevoj, zbog čega ta sela dobivaju i veći značaj. U Mahovu se tada spominje plemićka obitelj *Matleković*, u Setušu *Sokolović*, u Luki Lijevoj *Dovranić*, u Martinskoj Vesi Lijevoj *Mračić*, a u Ljubljanici obitelj *Kovačić*. Ovo, dakle, niže lokalno sitno plemstvo, imalo je zadaću nadgledati funkcioniranje vlastelinstva, dok je više plemstvo, u ovom slučaju obitelj Erdödy, obavljalo "časnije" dužnosti, primjerice, predlagalo biskupima župnike za pojedine župe. U takvim složenim društvenopolitičkim okolnostima, a na prijedlog kolatora grofa Jurja Erdödya, za župnika je u Martinsku Ves došao Mijo Šilobod-Bolšić. Šilobod je naslijedio župnika Adama plemenitog Mihanovića.[2]

Odmah po dolasku, župnik Šilobod-Bolšić prihvatio se uređenja crkvene imovine. Godine 1752. počeo je pisati *Knjigu inventara i zapisnik računa župne crkve u Martinskoj Vesi i kapele sv. Nikole u Dubrovčaku* u sklopu koje je sastavio takozvani *Urbarium*.[3] U njemu su, osim popisanih crkvenih zemljišnih posjeda, navedeni i propisi kmetskih davanja, odnosno kmetskih obaveza spram Crkve. Ova nastojanja oko reguliranja posjedovnih odnosa poklapaju se s nastojanjima hrvatsko-ugarske kraljice Marije Terezije koja je 1756. godine donijela takozvani "Hrvatski urbar", kojim je regulirala imovinsko-pravne odnose između kmetova i feudalaca. Time je, u velikoj mjeri, stala na kraj samovolji feudalaca. Naime, radna renta posavskih seljaka, kao uostalom i svih seljaka u Habsburškoj Monarhiji, neprestano se povećavala. Tako je bilo sve do 8. studenog 1755. godine, kada je donijet "Privremeni urbar" kojim su zabranjenim postali svi prekomjerni oblici radne rente (lovna tlaka, prijevoz robe, prerada vlastelinske kudjelje i drugo), zbog čega su seljaci, pa i uz prijetnje kaznama,[4] znali otvoreno protestirati.

4. Šilobodova nastojanja oko župne crkve Sv. Martina u Martinskoj Vesi

Godine 1756. župna crkva Sv. Martina u Martinskoj Vesi detaljno je preuređena u baroknom stilu i svečano posvećena od zagrebačkog biskupa i prepošta Stjepana Putza. Crkva pripada skupini srednjovjekovnih baroknih crkava Sjeverne Hrvatske, koja je izgled sličan današnjem dobila upravo u Šilobodovo doba. Ovi podaci upućuju nas na zaključak o velikoj Šilobodovoj brizi oko uređenja sakralnoga prostora, s naglaskom na estetske dimenzije građevine.

5. *Arithmetika horvatszka*

Zbog mnogih Šilobodovih nastojanja i aktivnosti, godina 1758. bila je prijelomna u njegovoj devetogodišnjoj službi u Martinskoj Vesi, pri čemu se svakako ističe tiskanje prve hrvatske računice

2 U pravu predlaganja župnika od strane svjetovne vlasti ogleda se sprega svjetovne i duhovne vlasti.

3 Ovaj *Urbarium*, koji sadržava popis i posjedovni list cjelokupnog župnog zemljišta (*Terras parochus*), dovršen je 1754. godine.

4 Kažnjavanje kmetova javno su provodile svjetovne vlasti, to jest vlastelini, i to obično ispred javnih građevina uz prisutnost mnoštva.

pod naslovom *Arithmetika horvatszka,* kao i obnavljanje *Bratovštine kršćanskog nauka*, koja je okupljala i muške i ženske članove.

Postoje brojne pretpostavke i razlozi nastanka *Arithmetike horvatszke*. Pritom ističem Šilobodovu temeljnu spoznaju o širokim slojevima tadašnjeg hrvatskog društva u kojem je vladala opća nepismenost, nebriga za školovanje i stjecanje znanja, zbog čega je razumljivo, a sukladno istodobnim prosvjetiteljskim nastojanjima kraljice Marije Terezije, Šilobodovo nastojanje izdavanja opsežnog djela iz matematičkog (aritmetičkog) područja. Naslov *Arithmetika horvatszka* upućuje na autorovu svijest o nepostojanju primjerene matematičke literature na materinjem hrvatskom jeziku i, napose zbog praktične naravi upotrebe matematičkih operacija u svakidašnjem životu, istodobno naglašava ambiciozna nastojanja njene upotrebe na širem prostoru hrvatskog kajkavskog govornog područja. Stoga je Šilobod, odlučivši se prilagoditi hrvatskome narodu u jezičnome smislu, uvelike doprinio razvoju hrvatskoga jezika i hrvatske znanstvene terminologije te razbio iluziju o superiornosti njemačkog i latinskog jezika.

Drugi bitan čimbenik nastanka *Arithmetike horvatszke* u Martinskoj Posavini bila je sveprisutna poljoprivreda koja je predstavljala gospodarsku osnovu posavskih sela. Svako gospodarstvo je u osnovi imalo samoopskrbne karakteristike: opskrbu hranom, izradu domaćega platna, odjeće, kućanskih pomagala, poljoprivrednog alata i slično. Poslovi su tradicionalno bili podijeljeni na muške i ženske. Jezgra društva bila je brojna obitelj zadružnog tipa.[5] Zbog cjelodnevnih radnih obaveza seljaci su zanemarivali obrazovanje i nisu uviđali praktičnu svrhu školovanja, pa je Šilobod tome nastojao doskočiti tako da se prilagodi postojećoj društvenoj klimi, nastojeći prije svega osvijetliti životnu važnost osnovnih matematičkih vještina.

Arithmetika horvatszka tiskana je u Zagrebu 1758. godine u tiskari Antonija Reinera. U toj knjizi Šilobod na 420 stranica iznosi sve što je iz računstva (matematike) potrebno u svakodnevnom životu. Knjiga se sastoji od četiri cjeline i priloga.[6] U sklopu svake cjeline, a nakon razrađenoga teoretskog dijela, slijede primjeri (pelde) zadataka povezani s postupkom rješavanja i slikovitim objašnjenjima. O tome nas informira i sama naslovnica knjige: *Arithmetika horvatszka, koju za Obchinszku vszega Orszaga haszen, y potrebochu z vmnogemi izebranemi Peldami obilno iztolnachil, y na szvetlo dal je: Mihaly Sillobod, drugach Bolssich, Martinszke Veszi plebanus*.[7] Šilobod je takav postupak predočavanja matematičke apstrakcije smatrao vrlo prikladnim, a što je očevidno i zbog jednog latinskog citata kojeg je zapisao u svome djelu: *"Doctor tanto prudentior est, quanto sese magis indoctor ingeniis accomodat."*[8]

U prilog razmatranju značenja i svrhe nastanka *Arithmetike horvatszke* također treba naglasiti i to da ona nije zamišljena samo kao priručnik za seljake, već i za obrazovanije građanstvo i inteligenciju općenito. Osim originalnosti u načelima zornosti, koja Šilobod u *Arithmetici* primjenjuje, te njenog jezično potpuno hrvatskog identiteta, značaj ove knjige još je veći, ukoliko u obzir uzmemo razvoj privrede i trgovine u sjevernim hrvatskim zemljama 18. stoljeća, napose u onim dijelovima koji su direktno bili smješteni na propulzivnom podunavsko-sjevernojadranskom prometnom pravcu. Župa Martinska Ves činila je nit poveznicu u toj kompleksnoj fluktuaciji robe i kapitala, pa se i na tom području nalagala nužnost gospodarskog razvoja i obrazovnih preobražaja kao novih društvenih tendencija, čime je *Arithmetika horvatszka* opravdala svoju konkretnu svrhu nastanka.

Jedan od ključnih željenih rezultata i svrhe prosvijećenog apsolutizma kraljice Marije Terezije

5 Takozvane "zadružne obitelji" brojile su i do dvadeset članova, a sastojale su se i od nekoliko generacija. Glavar obitelji zvao se starješina (muškarac srednjih godina), koji je određivao strogu podjelu rada među njezinim članovima.

6 Prva se cjelina bavi jednostavnim računskim operacijama: zbrajanjem, oduzimanjem, množenjem i dijeljenjem. U drugoj su cjelini obrađene računske operacije s razlomcima. Treća cjelina sadrži neka matematička pravila, a četvrta račune koji se javljaju u praksi (dugovi, dobici, odbici i slično).

7 U prijevodu na današnji hrvatski standardni jezik: *Aritmetika hrvatska, koju je za korist i potrebu pučanstva cijele države, s mnogo izabranih primjera opširno protumačio i na svjetlo izdao: Mijo Šilobod-Bolšić, svećenik u Martinskoj Vesi.*

8 Postojanje ovog citata u *Arithmetici horvatszkoj* bilježi Antun Cuvaj u svojoj *Građi za poviest školstva Kraljevine, Hrvatske i Dalmacije,* str. 305: "Učitelj je to razboritiji, što se više prilagođuje shvaćanju ili duševnom razvitku neučenih".

bilo je osnivanje pučkih škola diljem Habsburške Monarhije, pa je tako u razdoblju između 1740. i 1752. godine s radom započela i Pučka škola u Martinskoj Vesi, a što predstavlja početak organiziranog poučavanja na području Martinske Posavine. *Ad modum* tih nastojanja daje upravo župnik Mijo Šilobod-Bolšić svojom *Arithmetikom horvatszkom.* Dakle, Šilobod daje obol poučavanju u Martinskoj Vesi te postavlja jasne kriterije i zahtjeve hrvatskoga školstva u 18. stoljeću.

Unatoč svom žaru za pisanjem i podučavanjem, Šilobod nije zanemarivao ostale župničke obaveze, o čemu svjedoče brojne brižljivo vođene *Matricule*.[9]

6. Zaključak

Svojim svestranim zalaganjima i golemom erudicijom kojom je nastojao poboljšati život hrvatskog puka svoga vremena, svećenik Mijo Šilobod-Bolšić zaslužuje biti smatran velikim prosvjetiteljem, koji je svojim djelovanjem ostavio neizbrisiv trag u hrvatskoj prosvjeti i matematičkoj znanosti, čime je opravdao i potvrdio svoju misao vodilju da "svatko mora nastojati, da i poslije smrti koristi državi."

IZVORI:

ŠILOBOD-BOLŠIĆ, Mijo (2008), *Arithmetika horvatszka*, pretisak iz 1758. god., Zagreb

Matricula baptistatorum 1735.-1773., svezak II., inventarni broj 133. Župni arhiv u Martinskoj Vesi, Martinska Ves

Incipit liber continens inventaria, atque rationes hvivs Ecclesiae Parochialis, provti et Capellae Sancti Nicolai in Dubrovchak, A.D. 1752., inventarni broj 7. Župni arhiv u Martinskoj Vesi, Martinska Ves

Liber copulatorum 1752.-1814., inventarni broj 8. Župni arhiv u Martinskoj Vesi, Martinska Ves

9 Matice krštenih, vjenčanih i umrlih.

Summary

Arithmetika Horvatszka and the development of the parish of St Martin The Bishop in Martinjska Ves in the time of priest Mijo Šilobod-Bolšić 1751-1760

Keywords: Mijo Šilobod-Bolšić, Arithmetika horvatszka, Enlightenment, mathematical handbook, Martinska Ves

Mijo Šilobod-Bolšić (1724-1787) was a priest in the parish of Martinska Ves near Sisak in period 1751-1760. He left an indelible mark in the prosperity and progress of Croatian people.

His greatest contribution to public education was the famous mathematical handbook entitled Arithmetika horvatszka published in 1758. Written in the vernacular, the book realistically presents numerous mathematical operations accompanied by picturesque examples from everyday life of Croatian rural estates.